

DOI: 10.31617/1.2025(160)09
УДК 334.72-047.44:336.226.322=111

ВИСОЧИН Ірина,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки та фінансів підприємства Державного торговельно-економічного університету вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-1738-8553
i.vysochyn@knute.edu.ua

АДАМЕНКО Віктор,

старший викладач кафедри економіки та фінансів підприємства Державного торговельно-економічного університету вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна

ORCID: 0000-0002-6908-6522
v.adamenko@knute.edu.ua

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

Додана вартість є ключовим елементом валового внутрішнього продукту, а також основою для створення передумов економічного зростання та розвитку. У роздрібній торгівлі (як і в торгівлі загалом) вона відображає різницю між вартістю реалізованих товарів і витратами на їх придбання, транспортування та зберігання, створюючи нову економічну цінність через організацію торговельного обслуговування та надання торговельних послуг. Додана вартість є індикатором результативності діяльності підприємств роздрібної торгівлі, оскільки демонструє їхню здатність формувати прибуток і забезпечувати додаткові можливості для інвестування та розширення діяльності. Вагоме значення цього показника обумовлює необхідність дослідження галузевих особливостей формування доданої вартості підприємств роздрібної торгівлі України за умов перманентних потрясінь останніх років, що визначено метою статті. На основі аналізу емпіричних даних підприємств роздрібної торгівлі України та ЄС сформульовані гіпотези щодо галузевих особливостей формування доданої вартості (а саме: щодо обсягу доданої вартості підприємств роздрібної торгівлі та його рівня, а також щодо основного чинника впливу на його формування) не знайшли

VYSOCHYN Iryna,

Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor at the Department of Economics and Business Finance State University of Trade and Economics 19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-1738-8553
i.vysochyn@knute.edu.ua

ADAMENKO Victor,

Senior Lecturer at the Department of Economics and Business Finance State University of Trade and Economics 19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine

ORCID: 0000-0002-6908-6522
v.adamenko@knute.edu.ua

COMPARATIVE ANALYSIS OF VALUE ADDED

Value added is a key element of gross domestic product, as well as the basis for creating the prerequisites for economic growth and development. In retail trade (as in trade in general), it reflects the difference between the cost of goods sold and the costs of their acquisition, transportation and storage, creating new economic value through the organization of trade maintenance and the provision of trade services. Value added is an indicator of the effectiveness of retail enterprises, as it demonstrates their ability to generate profit and provide additional opportunities for investment and expansion of activities. The significant importance of this indicator determines the need to study the industry specifics of the formation of added value of retail enterprises in Ukraine under the conditions of permanent shocks of recent years, which is determined by the aim of this research. Based on the analysis of empirical data of retail enterprises in Ukraine and the EU, the hypotheses formulated regarding the industry specifics of the formation of added value (namely, regarding the volume of added value of retail enterprises and its level, as well as the main factor influencing its formation) have not been confirmed for Ukraine. The verification of the truth of these hypotheses was

Copyright © Автор(и). Це стаття відкритого доступу, яка розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

свого підтвердження для України. Перевірка істинності цих гіпотез проводилася на основі використання методів кореляційного аналізу. Також не підтвердилась гіпотеза щодо зменшення ролі підприємств роздрібної торгівлі у формуванні доданої вартості в національній економіці України за умов перманентних потрясінь і повномасштабних воєнних дій. Встановлено, що показники доданої вартості за витратами виробництва та валової операційної норми підприємств роздрібної торгівлі в Україні характеризуються нестабільністю та завищеним рівнем через такі причини: воєнні дії та пов'язані з ними наслідки; макроекономічна нестабільність; структурні диспропорції споживчого ринку; недосконала регуляторна база; поширення тіньового сектору економіки; різний рівень продуктивності праці; особливості споживчого попиту. Для досягнення стабільності та відповідності європейським стандартам необхідно посилювати прозорість ринку, боротися з тіньовою економікою, впроваджувати інноваційні технології, удосконалювати регуляторну базу та підвищувати ефективність управління підприємствами.

Ключові слова: додана вартість, торгова націнка (надбавка), маржа, ціна, валова операційна норма, роздрібна торгівля, статистика ЄС.

JEL Classification: M21, L81, D40, C12.

carried out on the basis of the use of correlation analysis methods. The hypothesis regarding the reduction of the role of retail enterprises in the formation of added value in the national economy of Ukraine under conditions of permanent shocks and full-scale military operations was also not confirmed. It was established that the indicators of added value by production costs and gross operating rate of retail enterprises in Ukraine are characterized by instability and an overestimated level due to the following reasons: military operations and their associated consequences; macroeconomic instability; structural imbalances of the consumer market; imperfect regulatory framework; expansion of the shadow economy; different levels of labor productivity; peculiarities of consumer demand. To achieve stability and compliance with European standards, it is necessary to strengthen market transparency, tackle the shadow economy, introduce innovative technologies, improve the regulatory framework and increase the efficiency of enterprise management.

Keywords: value added, trade margin (surcharge), margin, price, gross operating margin, retail trade, EU statistics.

Вступ

Додана вартість (ДВ) є ключовою складовою ВВП та основою для створення передумов економічного зростання й розвитку економіки країни в цілому, її секторів, а також окремих суб'єктів господарювання, оскільки вона відображає величину новоствореного продукту або послуги, що додається на кожному етапі виробництва, й ілюструє ефективність господарювання окремих підприємств. Розвиток ДВ дозволяє стимулювати інновації, підвищувати продуктивність праці та сприяти конкурентоспроможності економіки у глобальному масштабі. У сучасному світі значення ДВ зростає у зв'язку з активним впровадженням цифрових технологій, які змінюють структуру створення вартості в багатьох галузях. Акцент на розвитку ДВ сприяє вдосконаленню бізнес-процесів, формуванню нових бізнес-моделей і підвищенню рівня добробуту населення через ефективніше використання ресурсів і створення високоякісної продукції та послуг.

ДВ роздрібної торгівлі відображає різницю між вартістю реалізованих товарів і витратами на їх придбання, транспортування та зберігання, створюючи нову економічну цінність через організацію торговельного обслуговування та надання торговельних послуг. Цей показник є індикатором результативності діяльності підприємств

роздрібної торгівлі (ПРТ), оскільки демонструє їхню здатність формувати торговельний прибуток і забезпечувати додаткові можливості для інвестування та розширення діяльності. Дослідження доданої вартості ПРТ є важливим для оцінки їхнього внеску в економіку, зокрема у формування ВВП, зайнятість та розвиток суміжних галузей. Воно також сприяє підвищенню ефективності бізнес-процесів, оптимізації цінової політики та посиленню конкурентоспроможності, особливо в умовах цифровізації. Крім того, такий аналіз допомагає оцінити соціальний ефект галузі та її вплив на добробут населення, що має значення як для підприємств, так і для сфери державного управління.

Один з найвпливовіших економістів ХХ ст. *Samuelson* у праці "*Foundations of Economic Analysis*" (*Samuelson*, 1947) досліджував питання доданої вартості через призму витрат і виробництва. Автор розглядав фундаментальні принципи, включаючи зв'язок між витратами, виробництвом і доданою вартістю, що лягли в основу подальших досліджень у макроекономіці. Крім того, його праця "*Economics: An Introductory Analysis*" (*Samuelson*, 1948), яка стала базовим підручником з економіки, детально висвітлює аспекти створення вартості в економіці, зокрема через механізми виробництва та споживання. Ці праці є ключовими для розуміння взаємозв'язків між витратами, виробництвом і доданою вартістю у рамках національної економіки.

Одним з ключових авторів, який створив концепцію *value chain analysis*, є *Porter*. У книзі "*Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*" (*Porter*, 1985) він розробив модель ланцюга доданої вартості (ЛДВ), яка аналізує етапи створення вартості, починаючи з постачання сировини до постачання кінцевого продукту споживачу. Його праця є основою для розуміння конкурентних переваг у бізнесі та економіці в цілому.

Toffler досліджував проблематику ДВ в інформаційному суспільстві у відомій праці "*The Third Wave*" (*Toffler*, 1980), де описані три основні хвилі розвитку людської цивілізації: аграрна, індустріальна та інформаційна. В інформаційній хвилі автор вважає, що технології та знання стають ключовими факторами створення доданої вартості. Він акцентує на тому, що головним ресурсом економіки стає інформація, яка забезпечує конкурентну перевагу. Додана вартість у цьому контексті формується через технологічні інновації, розширення доступу до інформації та зміну способів виробництва й споживання.

Цікавим є дослідження, проведене *Coltrain et al.* в якому автори визначили, що додавання вартості – це процес зміни або перетворення продукту з його початкового стану на більш цінний, якому надають перевагу на ринку. На підставі вивчення додавання вартості сільськогосподарської продукції дослідники дійшли висновку, що воно може бути досягнуто шляхом інновацій та/або координації (*Coltrain et al.*, 2000).

Stiglitz та *Greenwald* у своїй праці "*Creating a Learning Society: A New Approach to Growth, Development, and Social Progress*" досліджували роль інновацій і знань у створенні доданої вартості.

Автори підкресливали значення інвестицій у навчання, науку й технології для стимулювання економічного зростання (*Stiglitz & Greenwald, 2014*).

Практика формування ДВ знаходиться в колі наукових інтересів і українських учених, які досліджували питання структурної трансформації економіки та формування доданої вартості в її ключових секторах (промисловість, аграрна сфера, ІТ та ін.), інноваційну складову створення ДВ та її вплив на економічний розвиток, вплив зовнішньоекономічної діяльності на формування ДВ в Україні, а також процеси створення доданої вартості в контексті інтеграції України до європейських ринків.

Вивчаючи наукові публікації за досліджуваною проблематикою за останні роки, заслуговують на увагу праці Мірзоєвої та Степасюк, які зазначили, що додана вартість характеризує відносини між господарюючими суб'єктами, що виникають у процесі виробництва й реалізації продукції, елементи якої тісно взаємопов'язані між собою (*Мірзоєва & Степанюк, 2023*). Визначення величини створеної ДВ є основою оцінки ефективності діяльності підприємства й дозволяє встановити співвідношення вартості виробленого товару та внеску самого підприємства в його виробництво. Основні ланцюги формування ДВ дослідники розглядають на прикладі олійних культур.

На важливості застосування категорії "додана вартість" в управлінні підприємством також наголошує Світовий (2022), зауважуючи при цьому, що аналіз величини та співвідношення елементів ДВ дає можливість вишукати та залучити у виробництво резерви та економічні інструменти, які можуть суттєво збільшити досліджуваний показник. Автор розглядав особливості застосування категорії "додана вартість" на підприємствах галузей зернопродуктового виробництва.

Формування ДВ у сільському господарстві та сільськогосподарському землекористуванні вивчали В. Будзяк та О. Будзяк. Автори виявили основні ланцюги формування ДВ під час використання сільськогосподарських угідь, дослідили природу формування доданої вартості та рівень виснажливості у різних формах господарювання й обчислили показник доданої вартості в сільському господарстві в розрізі областей України (*Будзяк В. & Будзяк О., 2021*). Фінансово-обліковий аспект визначення доданої вартості в сільськогосподарських підприємствах розглядає колектив авторів (*Левандівський та ін., 2021*). Формування вартості та доданої вартості в агропродовольчій сфері також досліджували Россоха та Нечипоренко (2024). Авторами встановлено тенденції формування вартості в сільському господарстві, що ґрунтується на використанні природних, матеріальних і трудових факторів виробництва та включає етапи додавання вартості у процесі господарської діяльності.

Тараканов та Маковеев проаналізували вплив логістичних процесів на формування ДВ у системі товарних ринків (*Тараканов & Маковеев, 2015*).

Категорію "додана вартість" у дискурсі креативної економіки вивчала Проскуріна (2021), яка дійшла висновку, що основними джерелами

формування ДВ культурного або креативного продукту стають творча праця, нематеріальні активи виробника (цінність бренду, наявність патенту, унікальність виконання) та потенційно висока норма прибутку.

Провів дослідження сучасних тенденцій інтеграції України в європейські ланцюги ДВ та виявив її особливості протягом 2000–2021 рр. Pyroh (2024). На основі останніх досліджень та публікацій щодо глобальних ЛДВ автором встановлено, що в післявоєнний період Україні доцільно інтегруватися в європейські ЛДВ шляхом трансформації галузевої моделі розвитку, яка забезпечить статус глобального та конкурентоспроможного актора у світовій та європейській економіках.

Підсумовуючи результати наявних напрацювань закордонних і вітчизняних науковців, можна стверджувати, що основними напрямками їх досліджень були ланцюги створення ДВ (засоби підвищення ефективності та зниження витрат), зокрема проблематика інтеграції України в європейські ЛДВ; роль інновацій у створенні доданої вартості; розподіл ДВ між працею, капіталом та державою; секторна структура економіки (порівняння ДВ у первинному, вторинному та третинному секторах). Крім цього, значна кількість наукових досліджень присвячена теоретичним і практичним аспектам справляння податку на додану вартість (ПДВ). У багатьох статтях розглядаються питання адміністрування ПДВ, механізми його справляння, вплив на економіку та можливі напрями вдосконалення. Дослідники аналізують ефективність цієї форми оподаткування як для державного бюджету, так і для бізнесу, а також вивчають міжнародний досвід застосування ПДВ.

Щодо сфери торгівлі, то колектив авторів у статті "*The input-output analysis for the wholesale and retail trade industry of the Kazakhstan statistics*" (Kerimkhulle et al., 2023) аналізували формування ДВ в оптовій та роздрібній торгівлі Казахстану, ідентифікуючи її динаміку за етапами.

Отже, наукові дослідження проблематики формування ДВ як статистичного показника у сфері роздрібної торгівлі, як і в торгівлі загалом, не мають системного характеру, що ускладнює пошук закономірностей її зміни, оцінку впливу різних факторів та розробку ефективних механізмів управління процесами створення доданої вартості в цій галузі.

З огляду на особливості роздрібної торгівлі як виду економічної діяльності, в основу дослідження покладено такі гіпотези: *гіпотеза 1* – роздрібна торгівля як галузь, що виконує допоміжну функцію порівняно з промисловістю в національній економіці, здійснює перетворення виробничого асортименту у споживчий та забезпечує обіг товарів, не повинна відігравати провідної ролі у формуванні доданої вартості; *гіпотеза 2* – в умовах перманентних потрясінь і повномасштабних воєнних дій роль підприємств роздрібної торгівлі (ПРТ) у формуванні доданої вартості зменшується (принаймні не збільшується), оскільки суттєво посилюється роль підприємств переробної промисловості (зокрема підприємств, що виробляють озброєння та боєприпаси); *гіпотеза 3* – показник валової операційної норми будь-яких підприємств торгівлі (зокрема й роздрібної) має бути суттєво нижчим порівняно з промисловими

підприємствами; *гіпотеза 4* – основним чинником впливу на обсяги доданої вартості ПРТ є роздрібний товарооборот.

Метою статті є виявлення галузевих закономірностей формування доданої вартості підприємств роздрібною торгівлі в Україні за умов перманентних потрясінь.

Наявність лінійного статистичного зв'язку між обсягом ДВ за витратами виробництва та ключовими показниками діяльності ПРТ оцінено завдяки коефіцієнту парної кореляції відповідно до традиційної методики кореляційного аналізу, що передбачає перевірку статистичної значущості отриманих коефіцієнтів за критерієм Стьюдента. Побудову кореляційної матриці здійснено за допомогою *Excel*: Дані – Аналіз даних – Кореляція. Для перевірки статистичної гіпотези про однорідність вибірок показників валової операційної норми для окремих груп підприємств торгівлі використано критерій однорідності Андерсона (також відомий як критерій Лемана-Розенблатта), що передбачає попарне порівняння вибірок і є придатним для ситуації з малою кількістю спостережень.

Інформаційною базою проведеного дослідження є офіційні статистичні дані, оприлюднені на сайті Державної служби статистики України, та аналітичні звіти Євростату про формування ДВ у країнах ЄС.

У першому розділі статті проаналізовано додану вартість за витратами виробництва ПРТ України, здійснено порівняння цього показника з переробною промисловістю та з країнами ЄС. У другому проаналізовано валову операційну норму підприємств торгівлі України та країн ЄС, проведено порівняння зазначеного показника із сектором переробної промисловості. Третій розділ присвячено дослідженню валової торгової націнки ПРТ України та виявленню чинників впливу на ДВ за витратами виробництва та валову торгову націнку ПРТ в Україні на основі кореляційного аналізу. В останньому, четвертому розділі ідентифіковано та охарактеризовано причини нестабільності показників доданої вартості за витратами виробництва та валової операційної норми ПРТ в Україні, а також їхнього завищеного рівня порівняно з країнами ЄС.

1. Додана вартість за витратами виробництва

Одним з ключових економічних індикаторів структурної статистики підприємств (*structural business statistics*), що публікується у складі статистичної інформації на офіційному сайті Державної служби статистики України (далі – Держстат) у розділі "Економічна статистика" підрозділі "Діяльність підприємств" (Державна служба статистики України, б. д.), є додана вартість за витратами виробництва¹ (*value added² at factor cost*).

Цей показник є одним з трьох альтернативних показників валової доданої вартості, що обчислюється відповідно до Системи національних

¹ Запропонований офіційний вітчизняний переклад назви цього показника є дискусійним, оскільки нівелює те, що мова йде про створення нової вартості завдяки внеску основних виробничих факторів праці та капіталу відповідно до поглядів неокласичної економічної теорії. Назви термінів у дужках курсивом наведено англ. мовою.

² В деяких джерелах пишуть *value-added* (через дефіс).

рахунків (СНР 2008) (*System of National Accounts 2008, 2009, 6.80, 6.81*), разом з показниками валової доданої вартості в основних цінах та у цінах виробників. ДВ є показником внеску окремого виробника, галузі або сектору економіки у створення валового внутрішнього продукту (ВВП).

Зазвичай показник доданої вартості (не плутати з показником *enterprise value added, EVA*, що використовується у фінансовому менеджменті, зокрема в системі ціннісно-орієнтованого управління) не цікавить менеджерів, власників та кредиторів підприємств, оскільки обчислюється на концептуальних засадах СНР 2008, що відрізняються від засад бухгалтерського обліку та фінансової звітності, і не може мати суттєвої користі у процесі обґрунтування господарських рішень на рівні підприємства. Але він має принципове значення для цілей розроблення державної економічної політики, моніторингу розвитку національної економіки, макроекономічного аналізу та міжнародних порівнянь, а також може використовуватися у дослідженнях особливостей функціонування окремих галузей і груп суб'єктів господарювання. Зокрема завдяки цьому показнику можна проаналізувати створення нової вартості підприємствами торгівлі (що належать до секції "Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів", код *G* за КВЕД-2010 (Національний класифікатор ДК 009:2010, 2010) порівняно з підприємствами інших галузей, а також окремо підприємств роздрібною торгівлі (код 47 за КВЕД-2010).

У СНР 2008 розрізняють валову (*gross*) та чисту (*net*) додану вартість. Валову додану вартість обчислюють як різницю між вартістю випуску (*value of output*) та вартістю проміжного споживання (*value of intermediate consumption*). Чиста додана вартість передбачає додаткове вирахування вартості споживання основного капіталу (*value of consumption of fixed capital* (*System of National Accounts 2008, 2009, 6.74*). У цьому дослідженні далі розглядається виключно валова додана вартість, що покладається в основу обчислення показника ВВП.

Для підприємств торгівлі в СНР 2008 передбачено суттєву особливість вимірювання випуску (порівняно з промисловими підприємствами, що виробляють продукцію). Їхній випуск вимірюється як сукупна вартість торгової націнки, отриманої за товари, які вони набувають для перепродажу³ (*System of National Accounts 2008, 2009, 6.146*). При цьому вартість реалізованих товарів у складі проміжного споживання підприємств торгівлі не враховується.

Розглядаючи роль підприємств торгівлі у формуванні ДВ за витратами виробництва усіх підприємств в Україні, необхідно відзначити суттєве зростання цієї ролі за останні роки, особливо після початку широкомасштабного вторгнення РФ у 2022 р. Зміни у галузевій структурі ДВ за витратами виробництва підприємств упродовж 2012–2023 рр. ілюструє *рис. 1*.

³ В оригіналі англ. мовою: *Their output is measured by the total value of the trade margins realized on the goods they purchase for resale.*

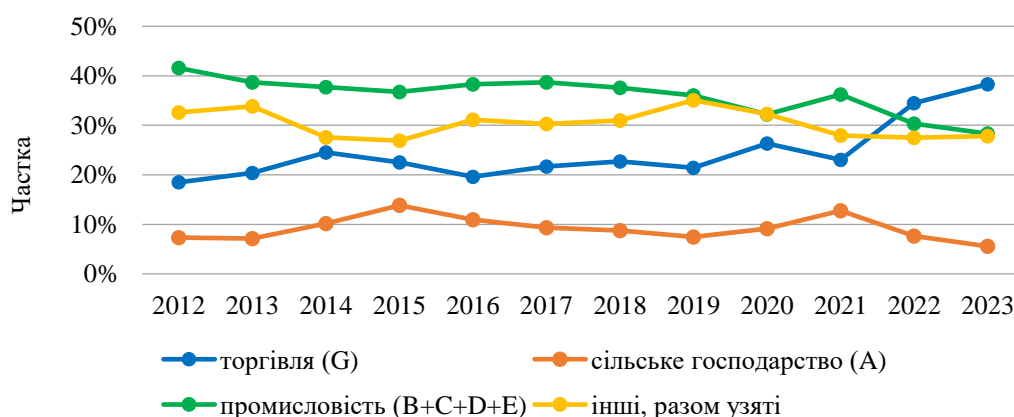

Рис. 1. Динаміка структури доданої вартості за витратами виробництва підприємств в Україні за 2012–2023 рр.

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

За підсумками 2022–2023 рр. частка доданої вартості за витратами виробництва підприємств торгівлі перевищила частку підприємств промисловості (див. *рис. 1*), що можна вважати аномалією для країни, яка претендує на статус індустріально розвиненої та на членство в ЄС. Аномальність ситуації, що склалась в Україні, яскраво проявляється у порівнянні з ЄС. Порівняння доданої вартості за витратами виробництва підприємств торгівлі та переробної промисловості (секція C) в Україні та ЄС (тут і далі ЄС – *European Union – 27 countries from 2020*) ілюструє *рис. 2*.

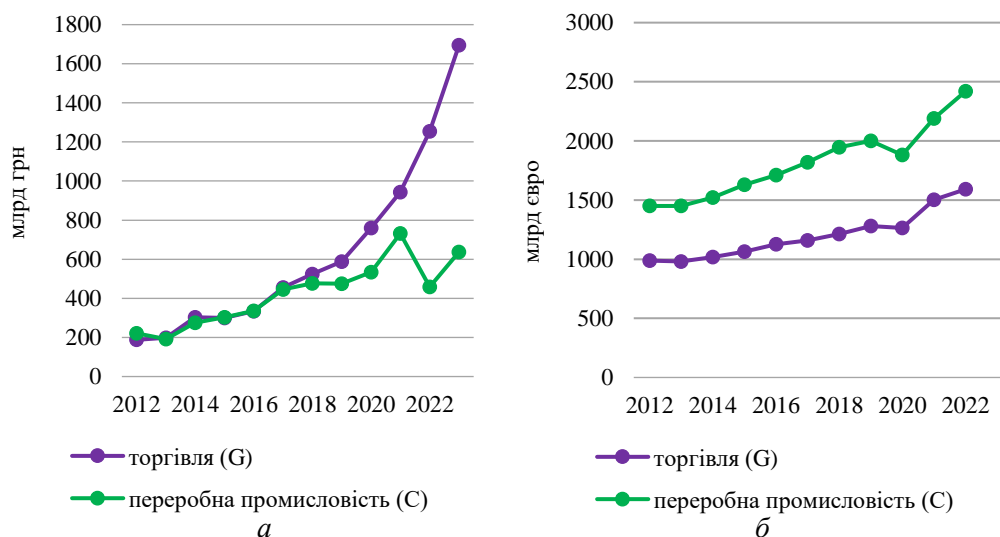

Рис. 2. Динаміка доданої вартості за витратами виробництва підприємств торгівлі та переробної промисловості з 2012 р.: а) в Україні по 2023 р.; б) в ЄС по 2022 р.

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.; Eurostat, n. d.).

В ЄС показники ДВ за витратами виробництва підприємств торгівлі є приблизно у 1.5 раза меншими за показники підприємств переробної промисловості, і співвідношення між показниками цих двох галузей є стабільним. В Україні після 2017 р. показники доданої вартості за витратами виробництва підприємств торгівлі починають експоненційно зростати, суттєво перевищуючи показники переробної промисловості. За підсумками 2023 р. ДВ за витратами виробництва підприємств торгівлі в Україні перевищила переробну промисловість більше ніж у 2.6 раза.

Виявлена аномалія в контексті національної безпеки є свідченням відсутності (або провалу реалізації) державної політики нарощення обороноздатності країни в умовах війни, що розпочалася у 2014 р. Якби держава стимулювала розвиток оборонної промисловості (підприємства якої здебільшого належать саме до переробної промисловості), мобілізуючи для цього відповідні економічні ресурси та забезпечуючи умови для їхньої належної віддачі, то подібне співвідношення показників доданої вартості за витратами виробництва підприємств торгівлі та переробної промисловості в Україні (див. *рис. 2а*) було б, напевно, неможливим.

У структурі доданої вартості за витратами виробництва підприємств торгівлі в Україні можна помітити занижене значення частки роздрібною торгівлі (G47), якщо порівняти зі структурою в ЄС, про що свідчать дані *табл. 1*.

Таблиця 1

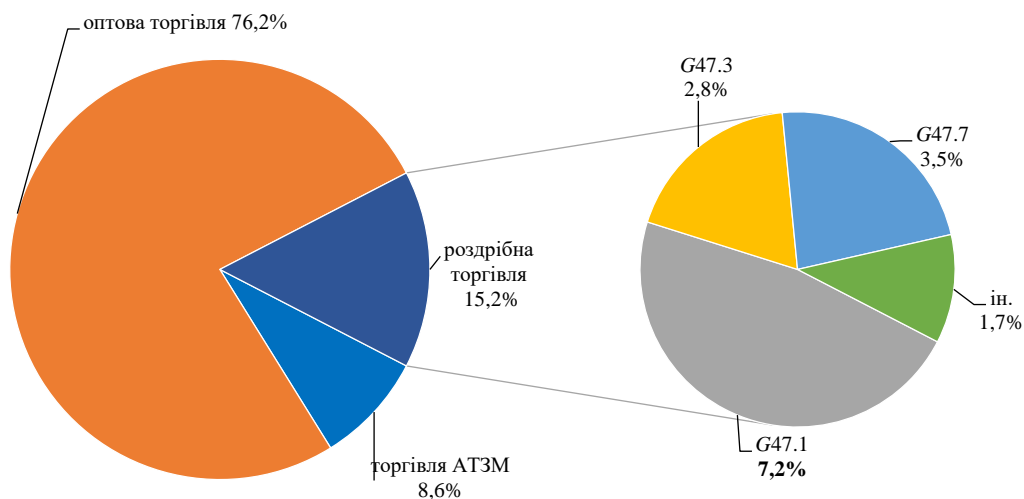
Додана вартість за витратами виробництва (VA) підприємств роздрібною торгівлі (G47) в Україні та ЄС з 2012 по 2023 рр.

Рік/показник	Україна		ЄС	
	VA G47, млрд грн	частка у VA підприємств торгівлі, %	VA G47, млрд євро	частка у VA підприємств торгівлі, %
2012	35.8	19.1	369.9	37.5
2013	42.4	21.3	370.4	37.8
2014	58.6	19.4	381.7	37.5
2015	55.9	18.7	397.1	37.4
2016	66.6	19.9	418.1	37.2
2017	91.3	20.1	434.0	37.5
2018	115.4	22.0	459.5	37.9
2019	133.2	22.7	488.8	38.1
2020	142.8	18.8	492.9	39.0
2021	256.9	27.2	559.2	37.3
2022	198.6	15.8	583.5	36.7
2023	257.4	15.2	н/д	н/д
Середнє значення	121.2	20.0	450.5	37.6
Середньоквадратичне відхилення	75.9	3.0	70.5	0.6
Коефіцієнт варіації,%	62.6	15.1	15.7	1.5

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.; Eurostat, n. d.).

Частка доданої вартості за витратами виробництва ПРТ (G47) у складі усіх підприємств торгівлі в Україні є приблизно майже вдвічі

нижчою, ніж загалом у ЄС (див. *табл. 1*, середнє значення виділено напівжирним), а також на порядок більш мінливою, про що свідчать значення коефіцієнтів варіації. Структуру доданої вартості за витратами виробництва підприємств торгівлі в Україні, включно зі структурою роздрібної торгівлі за підсумками 2023 р., ілюструє *рис. 3*.

Умовні позначення:

АТЗМ – автотранспортні засоби та мотоцикли (включно з їхнім ремонтом);

G47.1 – роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах;

G47.3 – роздрібна торгівля пальним;

G47.7 – роздрібна торгівля іншими товарами у спеціалізованих магазинах;

ін. – інша роздрібна торгівля: $G(47.2+47.4+47.5+47.6+47.8+47.9)$.

Рис. 3. Структура доданої вартості за витратами виробництва підприємств торгівлі в Україні у 2023 р.

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

У 2023 р. майже половину загального обсягу доданої вартості за витратами виробництва підприємств роздрібної торгівлі (див. *рис. 3*) створили підприємства роздрібної торгівлі в неспеціалізованих магазинах (G47.1), серед яких загальновідомі оператори мереж вітчизняних супермаркетів і найбільші за розміром представники цієї групи: АТБ-Маркет, Сільпо-Фуд, Метро Кеш енд Кері Україна, Фора, Новус Україна. Але частка підприємств G47.1 у загальному обсязі доданої вартості за витратами виробництва усіх підприємств торгівлі становила лише трохи більше ніж 7% внаслідок гіпертрофованої частки підприємств оптової торгівлі.

Упродовж 2012–2023 рр. частка підприємств G47.1 у загальному обсязі ДВ за витратами виробництва ПРТ коливалася, про що свідчать дані *табл. 2*. Друге місце за значущістю у складі ПРТ посіли підприємства G47.7 (роздрібна торгівля іншими товарами у спеціалізованих магазинах).

Таблиця 2

Динаміка структури доданої вартості за витратами виробництва підприємств роздрібною торгівлі в Україні з 2012 по 2023 рр., %

Рік/показник	Частка підприємств			
	G47.1	G47.3	G47.7	G(47.2+47.4+47.5+47.6+47.8+47.9)
2012	51.3	12.0	21.8	14.9
2013	55.9	14.9	21.1	8.0
2014	36.1	26.2	26.9	10.8
2015	57.0	9.5	24.9	8.5
2016	40.0	14.5	34.3	11.2
2017	55.7	18.3	19.0	7.1
2018	43.9	19.7	26.9	9.4
2019	53.4	12.4	26.2	7.9
2020	48.6	10.8	30.5	10.1
2021	59.9	11.5	19.2	9.4
2022	44.2	19.2	25.0	11.5
2023	47.3	18.6	23.0	11.2
Середнє значення	49.5	15.6	24.9	10.0
Середньоквадратичне відхилення	7.1	4.7	4.3	2.0
Коефіцієнт варіації	14.3	29.7	17.4	20.3

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

Загалом, як свідчать дані *табл. 2*, структура доданої вартості за витратами виробництва ПРТ у розрізі окремих видів економічної діяльності змінювалась без будь-яких помітних закономірностей.

Додана вартість за витратами виробництва ПРТ в Україні також може бути розподілена залежно від розміру підприємств. Цей розподіл за підсумками 2023 р. ілюструє *табл. 3*.

Таблиця 3

Склад та структура доданої вартості за витратами виробництва підприємств роздрібною торгівлі в Україні у 2023 р.

Вид діяльності	Код КВЕД	Підприємства*			
		великі	середні	малі	усі разом
Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах	47.1	94.3 (36.6%)	17.6 (6.8%)	9.8 (3.8%)	121.7 (47.3%)
Роздрібна торгівля паливом	47.3	21.0 (8.2%)	16.5 (6.4%)	10.3 (4.0%)	47.8 (18.6%)
Роздрібна торгівля іншими товарами у спеціалізованих магазинах	47.7	28.6 (11.1%)	20.6 (8.0%)	10.0 (3.9%)	59.2 (23.0%)
Інша роздрібна торгівля	47.2+47.4+47.5+47.6+47.8+47.9	6.9 (2.7%)	9.4 (3.7%)	12.4 (4.8%)	28.7 (11.2%)
Усього	47	150.8 (58.6%)	64.1 (24.9%)	42.5 (16.5%)	257.4 (100%)

* суми ДВ указано у млрд грн, під ними у дужках зазначено питому вагу в загальному обсязі усіх ПРТ

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

У 2023 р. основна частка доданої вартості за витратами виробництва підприємств роздрібної торгівлі припадала на великі підприємства (див. *табл. 3*). А основний внесок у створення ДВ за витратами виробництва ПРТ здійснили великі підприємства роздрібної торгівлі у неспеціалізованих магазинах. Таке домінування великих ПРТ загалом не суперечить ситуації в країнах ЄС, але привертає увагу, що на другий рік повномасштабного вторгнення великі підприємства G47.1 створюють приблизно на порядок (у 10 разів) більше доданої вартості порівняно з великими підприємствами виробництва зброї та боєприпасів (код КВЕД 25.4)⁴. Якщо порівнювати великі підприємства G47.1 та інших видів економічної діяльності, то G47.1 у 2023 р. поступається за обсягами створення ДВ за витратами виробництва лише: виробництву, передачі та розподіленню електроенергії (код 35.1); наземному і трубопровідному транспорту (код 49).

2. Валова операційна норма

Оскільки показник ДВ за витратами виробництва обчислюють у грошовому вимірі, його аналітична значущість для цілей економічного аналізу є обмеженою. У зв'язку з цим в ЄС до 2020 р. (включно) доповнювали основні показники структурної статистики підприємств відносним показником, що обчислюється на основі доданої вартості за витратами виробництва, – показником "валова операційна норма" (*gross operating rate*) (*Eurostat, n. d.*).

Валову операційну норму⁵ обчислюють як частку від ділення валового операційного надлишку (*gross operating surplus*) – різниці між доданою вартістю за витратами виробництва та витратами на персонал⁶ – на обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) за формулою:

$$GOR = \frac{(VA-PC)}{T} = \frac{GOS}{T}, \quad (1)$$

де: *GOR* – валова операційна норма (*gross operating rate*);

VA – додана вартість за витратами виробництва (*value added at factor costs*);

PC – витрати на персонал (*personnel costs*);

GOS – валовий операційний надлишок;

T – обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) (*turnover*).

Особливістю валового операційного надлишку у чисельнику формули (1) є те, що відповідно до СНР 2008 він характеризує балансуєчу статтю (*balancing item*) рахунка утворення доходів, яку для підприємств називають валовим прибутком (або валовим доходом

⁴ За підсумками 2023 р. додана вартість за витратами виробництва великих вітчизняних підприємств, що спеціалізуються на виробництві зброї та боєприпасів, становила 9.2 млрд грн (Державна служба статистики України, б. д.).

⁵ Операційну норму називають валовою (*gross*) відповідно до СНР 2008 з урахуванням того, що її обчислення базується на показнику валової доданої вартості.

⁶ *Gross operating surplus is the surplus generated by operating activities after the labour factor input has been recompensed (Commission Implementing Regulation (EU), 2020, дод. IV, розд. F, п. 24).*

відповідно до термінології Держстату України; не ототожнювати з валовим прибутком у фінансовій звітності підприємств, формі № 2 "Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)", а для некорпорованих суб'єктів господарювання (фізичних осіб-підприємців, що використовують власну працю та безоплатну працю членів своїх домогосподарств) – змішаним доходом (*System of National Accounts* 2008, 2009, п. 7.8, 7.9). Саме цей валовий операційний надлишок є основою для обчислення показника "підприємницький дохід" і є для підприємств найбільш близьким до бухгалтерського прибутку (*System of National Accounts* 2008, 2009, п. 7.22-7.24), а саме до показника "прибуток до вирахування амортизації, процентів та податків" (*earnings before interest and taxes, depreciation and amortization*), загальновідомого за *EBITDA*.

Наявні дані Державної служби статистики України дозволяють обчислити показник валової операційної норми вітчизняних суб'єктів господарювання за видами економічної діяльності, починаючи з 2012 р. Значення цього показника та показників, що використовуються в обчисленнях за формулою (1), для підприємств торгівлі ілюструє *табл. 4*.

Таблиця 4

Валова операційна норма підприємств торгівлі
в Україні з 2012 по 2023 рр.

Рік	Додана вартість за витратами виробництва, млрд грн	Витрати на персонал, млрд грн	Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млрд грн	Валова операційна норма, %
2012	187.8	53.3	1623.6	8.3
2013	198.9	49.0	1612.1	9.3
2014	302.8	50.0	1629.7	15.5
2015	299.5	58.1	1953.3	12.4
2016	334.4	67.9	2385.7	11.2
2017	455.3	94.8	3061.7	11.8
2018	524.7	119.5	3764.4	10.8
2019	587.4	145.9	3958.4	11.2
2020	759.9	160.3	4068.2	14.7
2021	943.1	204.6	5385.0	13.7
2022	1254.1	179.6	4393.7	24.5
2023	1694.4	232.8	5694.3	25.7

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

За даними *табл. 4*, спостерігається суттєве зростання валової операційної норми підприємств торгівлі у роки:

- початку воєнних дій в Україні – 2014 р.;
- запровадження карантинних обмежень у зв'язку з пандемією коронавірусу – 2020 р.;
- повномасштабного вторгнення – з 2022 р.

Більш наочно і у порівнянні з ЄС динаміку валової операційної норми підприємств торгівлі ілюструє *рис. 4*.

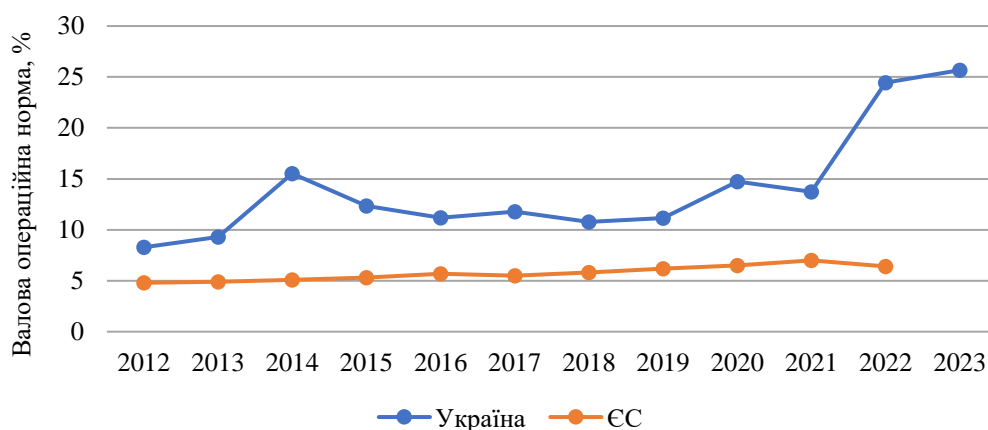

Рис. 4. Динаміка валової операційної норми підприємств торгівлі в Україні та ЄС за 2012–2023 рр.

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.; Eurostat, n. d.).

Крім стрибкоподібних збільшень валової операційної норми підприємств торгівлі в Україні у зазначені роки, необхідно відзначити суттєве перевищення цього показника порівняно зі значеннями, які спостерігалися в ЄС (див. *рис. 4*). За підсумками 2022 р. показник валової операційної норми підприємств торгівлі в Україні перевищував значення для аналогічних підприємств ЄС більше ніж у 3.8 раза, хоча у 2012 р. (до початку періоду перманентних потрясінь у країні) це перевищення становило лише приблизно 1.7 раза.

Загальні значення валової операційної норми, які наведені у *табл. 4*, мають відмінності для підприємств торгівлі різних розмірів, що ілюструє *рис. 5*.

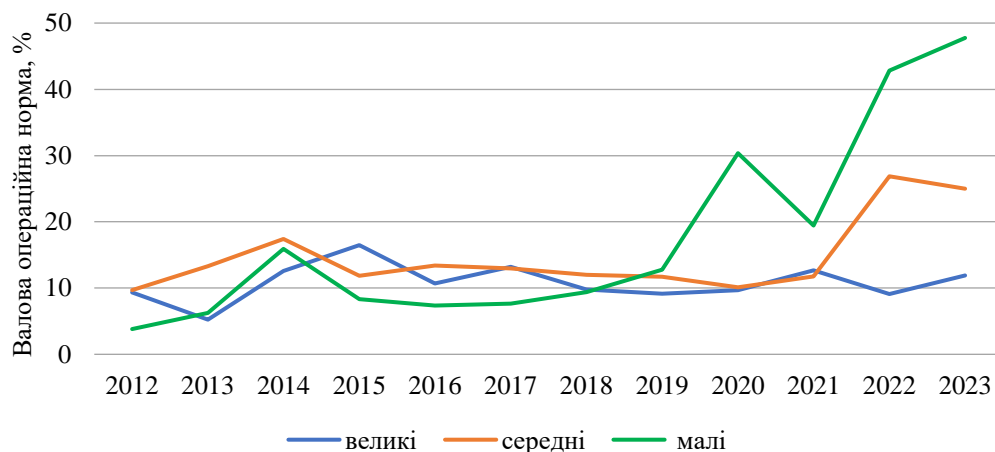

Рис. 5. Валова операційна норма підприємств торгівлі різних розмірів в Україні за 2012–2023 рр.

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

Найбільш нестабільним є значення валової операційної норми малих підприємств торгівлі (див. *рис. 5*). Його зростання більше ніж удвічі у 2020 р. гіпотетично можливо пов'язати з карантинними обмеженнями за умов пандемії коронавірусу, але у решти підприємств таких змін не спостерігалось (зокрема у середніх підприємств валова операційна норма навіть зменшилась).

Спільним для усіх підприємств торгівлі можна було б відзначити збільшення валової операційної норми у рік початку війни з РФ (2014) та початку повномасштабного вторгнення (2022). Але й у цьому є виняток – валова операційна норма великих підприємств торгівлі у 2022 р. не збільшилась, а помітно зменшилась, на відміну від середніх та малих підприємств. Відсутність спільних ознак у динаміці обумовлює необхідність перевірки статистичної однорідності вибірок значень валової операційної норми підприємств торгівлі різних розмірів.

Крім нестабільності та гіпотетичної неоднорідності, валовій операційній нормі підприємств торгівлі в Україні притаманне завищене значення, як видно на *рис. 6* із порівняння з валовою операційною нормою підприємств переробної промисловості.

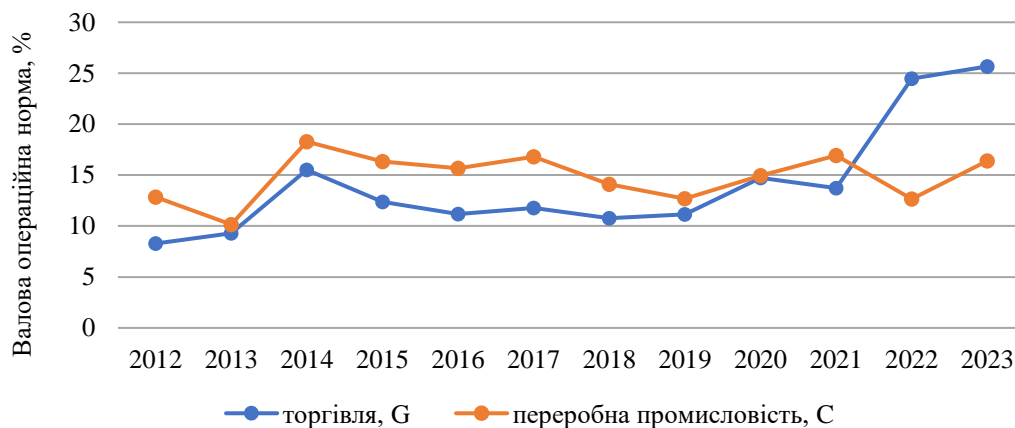

Рис. 6. Валова операційна норма підприємств торгівлі та переробної промисловості в Україні за 2012–2023 рр.

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

Починаючи з 2022 р. валова операційна норма підприємств торгівлі суттєво перевищила значення у переробній промисловості (див. *рис. 6*), чого не повинно спостерігатися з огляду на економічну природу доданої вартості у торгівлі. Оскільки підприємства торгівлі не спеціалізуються на виробництві нових товарів, а лише здійснюють перепродаж придбаних, таке співвідношення значень валової операційної норми слід визнати аномальним і для його пояснення здійснити додаткові дослідження.

Серед можливих причин такого завищення значення валової операційної норми підприємств торгівлі в Україні є:

завищення вартості випуску через надмірно агресивну цінову політику (політику формування торгових націнок та знижок) за умов недобросовісної конкуренції, атрофованих етичних норм у торговому бізнесі (панування спекулятивних настроїв) та неадекватну (панічну) реакцію менеджменту на ризики;

заниження проміжного споживання та витрат на утримання персоналу через виплати заробітної плати "у конвертах" з метою ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ).

Друга причина в частині витрат на утримання персоналу, попри її найбільшу інтуїтивну правдоподібність, не пояснює аномальні міжгалузеві співвідношення, що спостерігаються в Україні (на кшталт проілюстрованого на *рис. 6*), оскільки проблема виплат заробітної плати "у конвертах" притаманна не лише підприємствам торгівлі. Тому варто зосередитися на подальших поглиблених дослідженнях першої причини. Для її перевірки необхідним є проведення додаткового дослідження рандомізованої вибірки підприємств торгівлі з акцентуванням на показнику валової торгової маржі (націнки) та чинників впливу на нього. Але доцільність такого витратного дослідження є сумнівною з огляду на неоднорідність показника валової операційної норми підприємств торгівлі.

Якщо показники валової операційної норми підприємств торгівлі є неоднорідними (у розумінні однорідності вибірки даних відповідно до теорії статистики) для окремих груп підприємств галузі, то аналіз середніх значень для цієї галузі не має сенсу. Тому подальшим кроком є перевірка однорідності значень валової операційної норми підприємств торгівлі. Передусім (з огляду на тему дослідження) необхідно перевірити статистичну гіпотезу про однорідність вибірок показників валової операційної норми підприємств роздрібної та оптової торгівлі в Україні, які візуально не є однорідними (*рис. 7*).

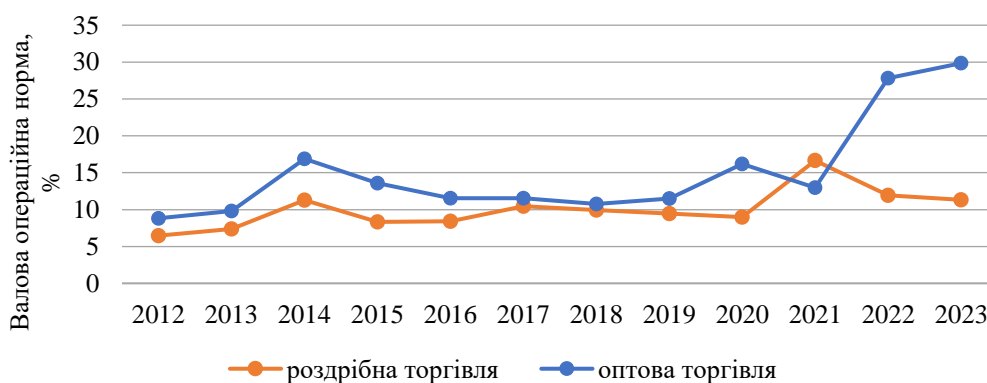

Рис. 7. Валова операційна норма підприємств роздрібної та оптової торгівлі в Україні за 2012–2023 рр.

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

Вибірки визнаються неоднорідними, якщо математичні очікування емпіричних функцій розподілу випадкових величин, що знайдені за цими вибірками, не є еквівалентними.

Для перевірки зазначеної статистичної гіпотези можна використати критерій однорідності Андерсона (*Anderson*)⁷ із попарним порівнянням вибірок, який передбачає обчислення статистичного показника (статистики) T (*Anderson*, 1962):

$$T = \frac{U}{nm(n+m)} - \frac{4mn-1}{6(m+n)}, \quad (2)$$

де: $U = n \sum_{i=1}^n (r_i - i)^2 + m \sum_{j=1}^m (s_j - j)^2$

r_i та s_j – порядкові номери показників x_i та y_j у впорядкованій за зростанням об'єднаній вибірці (у нашому випадку x_i та y_j – показники валової операційної норми підприємств роздрібною та оптовою торгівлі відповідно); i та j – порядкові номери (ранги) показників x_i та y_j у власних (окремих) впорядкованих за зростанням вибірках;

n та m – обсяг вибірки (кількість спостережень) для підприємств роздрібною та оптовою торгівлі відповідно ($m = n = 12$).

Кінцевим результатом обчислень за формулою (2) є значення:

$$T = 0.715.$$

Враховуючи малі обсяги обох вибірок (по 12 спостережень), отримане розрахункове значення вибіркового показника T підлягає коригуванню (*Anderson*, 1962):

$$\tilde{T} = [(T - \varepsilon T) / \{45 \text{Var}(T)\}^{1/2}] + 1/6, \quad (3)$$

де: \tilde{T} – модифіковане (скориговане) розрахункове вибіркоче значення статистики Андерсона з урахуванням малих вибірок;

εT – очікуване значення T (за нульовою гіпотезою)⁸:

$$\varepsilon T = \frac{1}{6} + 1/[6(m+n)],$$

$\text{Var}(T)$ – дисперсія (*variance*) T :

$$\text{Var}(T) = \frac{1}{45} \cdot \frac{m+n+1}{(m+n)^2} \cdot \frac{4mn(m+n) - 3(m^2+n^2) - 2mn}{4mn}.$$

Після здійснення алгебраїчних перетворень формулу (3) можна подати у більш зручному для практичного використання вигляді:

$$\tilde{T} = \frac{T - \frac{1}{16v} - \frac{3}{256v^2}}{1 + \frac{1}{m+n} + \frac{3}{8v} + \frac{9}{128v^2}}, \quad (4)$$

де: v – допоміжний показник: $v = mn / (m+n)$.

⁷ В окремих джерелах зустрічається під назвою «критерій Лемана-Розенблатта».

⁸ *The expected value of T (under the null hypothesis)* (*Anderson*, 1962).

Модифіковане розрахункове вибіркове значення статистики Андерсона за формулою (4) для вибірок показників валової операційної норми підприємств роздрібною та оптовою торгівлі в Україні становить:

$$\tilde{T} = 0.721.$$

Це значення є більшим за критичне (порогове) значення критерію Крамера-Мізеса (*Cramér-von Mises criterion*)⁹ для рівня значущості 5% (типового рівня значущості для подібних економічних досліджень):

$$\tilde{T}(\alpha=0.05) = \omega^2(\alpha=0.05) = 0.461 \text{ (Pearson \& Hartley, 1972).}$$

З отриманих результатів випливає, що гіпотезу про однорідність вибірок значень валової операційної норми для підприємств оптової та роздрібною торгівлі необхідно відхилити як таку, що суперечить даним спостереження. Це дає достатні формальні підстави відмовитися від поглибленого дослідження середньогалузевих показників валової операційної норми підприємств торгівлі, зосередившись, натомість, окремо на підприємствах роздрібною торгівлі.

Своєю чергою у складі роздрібною торгівлі потребує перевірки однорідність даних про валову операційну норму великих, середніх та малих підприємств, а також підприємств окремих видів роздрібною торгівлі (які розглядалися вище): 47.1, 47.3, 47.7 та інших видів роздрібною торгівлі.

Візуально значення валової операційної норми великих, середніх та малих підприємств роздрібною торгівлі у динаміці не є однорідними, про що свідчить *рис. 8* та дані *табл. 5*.

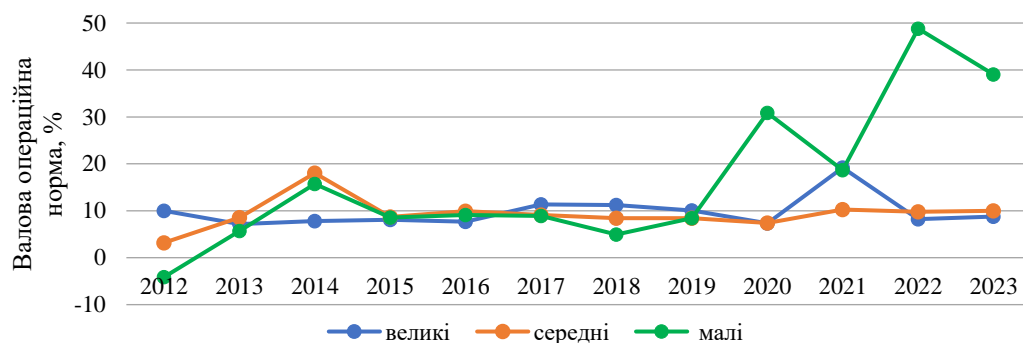

Рис. 8. Валова операційна норма підприємств різного розміру роздрібною торгівлі в Україні за 2012–2023 рр.¹⁰

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

⁹ Функція розподілу статистики T сходиться до теоретичної функції розподілу статистики Крамера-Мізеса, також відомої на пострадянському просторі як функції розподілу $a_1(x)$, оскільки критерій Андерсона є узагальненням критерію Крамера-Мізеса для двох вибірок (Anderson, 1962):

$$T = nm/(n + m) \cdot \omega^2,$$

де: ω^2 – статистика Крамера-Мізеса для однієї об’єднаною вибірки.

Тому критичним значенням $\tilde{T}(\alpha)$ для порівняння з розрахунковим вибірквим значенням статистики Андерсона \tilde{T} є критичне значення статистики Крамера-Мізеса $\omega^2(\alpha)$, де: α – рівень значущості.

¹⁰ Використано оціночні дані для великих та середніх підприємств за 2015 р. замість засекречених офіційних даних на сайті Держстату. Значення доданою вартості, витрат на персонал та обсягу реалізованою продукції оцінено за допомогою середньої частки великих підприємств у складі усіх підприємств роздрібною торгівлі впродовж періоду з 2012 по 2023 рр. без урахування 2015 р.

Таблиця 5

Валова операційна норма підприємств роздрібної торгівлі (G47) різних розмірів в Україні за 2012–2023 рр., %

Рік/показник	Підприємства G47			Усі підприємства G47
	великі	середні	малі	
2012	10.0	3.2	-4.1	6.5
2013	7.2	8.5	5.7	7.4
2014	7.8	18.0	15.7	11.3
2015	8.1*	8.7*	8.6	8.3
2016	7.7	9.9	9.1	8.4
2017	11.4	9.1	8.9	10.4
2018	11.2	8.4	4.9	9.9
2019	10.0	8.4	8.4	9.5
2020	7.3	7.4	30.9	9.0
2021	19.2	10.3	18.7	16.6
2022	8.2	9.8	48.8	12.0
2023	8.7	10.0	39.1	11.3
Середнє значення	9.7	9.3	16.2	10.0
Середньоквадратичне відхилення	3.2	3.2	14.9	2.5
Коефіцієнт варіації	32.6	34.2	92.1	25.3

* обчислено на основі оціночних даних

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

Особливо помітною є відмінність динаміки та діапазон коливань валової операційної норми малих ПРТ на *рис. 8* та у *табл. 5*¹¹. Але для констатації неоднорідності значень порівняно з великими та середніми підприємствами цього візуального ефекту недостатньо.

Попарне порівняння вибірок з використанням критерію однорідності Андерсона за формулою (4) не дозволяє відхилити статистичну гіпотезу про їхню однорідність, що підтверджують дані *табл. 6*.

Таблиця 6

Матриця модифікованих розрахункових значень статистики Андерсона за результатами попарних порівнянь валової операційної норми підприємств роздрібної торгівлі (G47) різних розмірів в Україні за 2012–2023 рр.

Підприємства G47	Підприємства G47		
	великі	середні	малі
великі	0		
середні	0.117	0	
малі	0.167	0.138	0

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

¹¹ Від'ємне значення валової операційної норми малих підприємств роздрібної торгівлі у 2012 р. не суперечить СНР 2008.

Жодне модифіковане розрахункове значення статистики Андерсона у *табл. 6* не перевищує критичне значення 0.461 для рівня значущості 5%. Отже усі 3 пари вибірок значень валової операційної норми ПРТ різних розмірів можуть вважатися однорідними (протилежне не доведено).

Значення валової операційної норми підприємств різних видів роздрібно́ї торгівлі у динаміці ілюструє *рис. 9* та дані *табл. 7*.

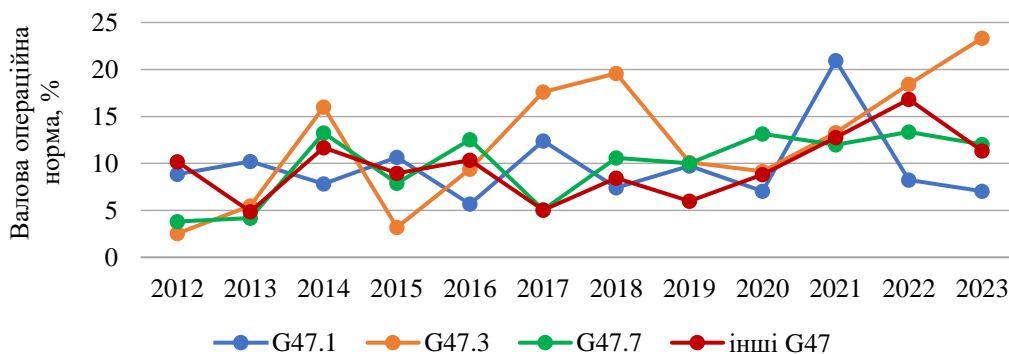

Рис. 9. Валова операційна норма підприємств різних видів роздрібно́ї торгівлі в Україні за 2012–2023 рр.

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

Таблиця 7

Валова операційна норма підприємств різних видів роздрібно́ї торгівлі (G47) в Україні за 2012–2023 рр., %

Рік/показник	Підприємства G47				Усі підприємства G47
	G47.1	G47.3	G47.7	інші G47	
2012	8.9	2.5	3.8	10.2	6.5
2013	10.2	5.5	4.2	4.9	7.4
2014	7.8	16.0	13.3	11.7	11.3
2015	10.6	3.2	7.9	8.9	8.3
2016	5.7	9.4	12.5	10.3	8.4
2017	12.4	17.6	5.1	5.0	10.4
2018	7.4	19.6	10.6	8.4	9.9
2019	9.7	10.1	10.0	6.0	9.5
2020	7.0	9.1	13.1	8.8	9.0
2021	20.9	13.3	12.0	12.8	16.6
2022	8.3	18.4	13.3	16.8	12.0
2023	7.0	23.3	12.0	11.3	11.3
Середнє значення	9.7	12.3	9.8	9.6	10.0
Середньоквадратичне відхилення	3.8	6.5	3.5	3.3	2.5
Коефіцієнт варіації	39.7	52.5	35.6	34.2	25.3

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

Валова операційна норма підприємств різних видів роздрібно́ї торгівлі (див. *рис. 9* та *табл. 7*) демонструє суттєву варіацію впродовж періоду дослідження із стрибкоподібними змінами у різні роки для різних груп підприємств (спільні ознаки у динаміці значень відсутні). Порівняно з підприємствами різних розмірів валова операційна норма

підприємств різних видів роздрібної торгівлі на *рис. 9* та у *табл. 7* візуально виглядає більш однорідною.

Результати попарного порівняння вибірок даних валової операційної норми з використанням критерію однорідності Андерсона за формулою (4) для підприємств різних видів роздрібної торгівлі характеризує *табл. 8*.

Таблиця 8

Матриця модифікованих розрахункових значень статистики Андерсона за результатами попарних порівнянь валової операційної норми підприємств різних видів роздрібної торгівлі (G47) в Україні за 2012–2023 рр.

Підприємства G47	Умовне позначення	Підприємства G47			
		G47.1	G47.3	G47.7	інші G47
Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах	G47.1	0			
Роздрібна торгівля паливом	G 47.3	0.266	0		
Роздрібна торгівля іншими товарами у спеціалізованих магазинах	G 47.7	0.224	0.231	0	
Інша роздрібна торгівля	інші G47	0.081	0.231	0.124	0

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

Усі модифіковані розрахункові значення статистики Андерсона у *табл. 8* не перевищують критичне значення 0.461 для рівня значущості 5%. Отже, усі 6 пар вибірок значень валової операційної норми підприємств різних видів роздрібної торгівлі можуть вважатися однорідними (протилежне не доведено), що дозволяє перейти до більш поглибленого аналізу цього показника для ПРТі загалом, першочергово зосередившись на виявленні можливих причин завищеного та нестабільного значення валової операційної норми ПРТ в Україні.

3. Валова торгова націнка та статистична оцінка факторів, що її визначають

Перед усім, як зазначалося, ці причини пов'язані з механізмом формування торгових націнок, від яких безпосередньо залежить обсяг випуску ПРТ відповідно до СНР та складом витрат обігу.

Суми отриманих торгових націнок характеризує показник структурної статист2008. Також певну роль відіграють особливості проміжного споживання підприємств роздрібної торгівлі в Україні, яке характеризується обсягом ики підприємств "валова маржа від перепродажу

товарів" (*gross margin on goods for resale*). Цей показник не згадується в СНР 2008 (*System of National Accounts 2008; 2009*), але передбачений регламентом Європейського парламенту та Ради щодо європейської бізнес-статистики і також може називатися *валовою торговою націнкою* (*Commission Implementing Regulation (EU)*, 2020, дод. IV, розд. F, п. 21)¹².

В Україні показник валової маржі від перепродажу товарів (валової торгової націнки¹³) оприлюднюється Держстатом разом з показниками вартості товарів та послуг, придбаних у звітному році для перепродажу (*purchases of goods and services for resale*), та доходу від продажу основних засобів (*sales of tangible investment goods*). Доступними є дані у розрізі видів економічної діяльності підприємств (у т. ч. для ПРТ) з 2012 р.

Якщо завищені обсяги ДВ ПРТ в Україні першочергово пов'язані із завищеними торговими націнками, то має спостерігатися сильний статистичний зв'язок між показниками доданої вартості за витратами виробництва та валової торгової націнки, який характеризується коефіцієнтом парної кореляції близьким до одиниці. При цьому значення показників повинні бути очищеними від інфляційної складової, що спотворює (у цьому разі штучно завищує) кореляцію.

Як свідчать дані *табл. 9*, статистичний зв'язок між зазначеними показниками є досить суттєвим.

Таблиця 9

Валова торгова націнка та додана вартість за витратами виробництва підприємств роздрібною торгівлі в Україні з 2012 по 2023 рр.

Рік/ показник	У фактичних цінах, млрд грн		Індекси споживчих цін (базовий, до 2021 р.)	У порівняльних цінах 2021 р., млрд грн	
	валова торгова націнка	додана вартість за витратами виробництва		валова торгова націнка	додана вартість за витратами виробництва
2012	55.6	35.8	0.343	161.8	104.2
2013	58.7	42.4	0.342	171.3	123.8
2014	56.0	58.6	0.384	145.9	152.7
2015	60.0	55.9	0.571	105.0	97.9
2016	76.6	66.6	0.650	117.8	102.4
2017	94.1	91.3	0.744	126.5	122.8
2018	147.0	115.4	0.825	178.2	139.9
2019	168.1	133.2	0.890	188.8	149.7
2020	187.7	142.8	0.914	205.4	156.3
2021	290.3	256.9	1	290.3	256.9
2022	236.7	198.6	1.202	196.9	165.2
2023	238.2	257.4	1.357	175.5	189.7
Коефіцієнт кореляції	1	0.974	–	1	0.878

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

Коефіцієнт парної кореляції між валовою торговою націнкою та доданою вартістю за витратами виробництва становив 0.878 (див. *табл. 9*).

¹² У зазначеному регламенті ЄС про цей показник сказано так: *Corresponds to the return on the activity of purchase and resale without further processing. It is calculated from net turnover related to trading activities of purchase and resale without further processing, total purchases for resale and changes in stock of goods and services purchased for resale. Also called gross trading margin.*

¹³ Далі використовується саме ця назва показника.

Його перевірка за допомогою t -критерію Стьюдента виявила, що коефіцієнт є статистично значущим, оскільки фактичне значення t -критерію (5.805) перевищує критичне (2.228) для рівня значущості $\alpha=0.05$ (типового рівня для подібних економічних досліджень).

Наявність такого досить суттєвого статистичного зв'язку є аргументом на користь твердження, що основною причиною завищеного значення ДВ за витратами виробництва та, відповідно, валової операційної норми ПРТ в Україні є саме завищене значення валової торгової націнки.

Не виключено, що існують спільні чинники впливу на додану вартість за витратами виробництва та валову торгівлю націнку ПРТ в Україні, які обумовлюють виявлений суттєвий статистичний зв'язок. Априорі такими спільними чинниками впливу можуть бути товарооборот, витрати обігу, кількість магазинів, торгова площа та кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості ПРТ, а також інфляція, що характеризується індексом споживчих цін. Лінійний статистичний зв'язок зазначених показників з доданою вартістю за витратами виробництва та валовою торговою націнкою ілюструє *табл. 10*.

З даних *табл. 10* випливає, що апостеріорі товарооборот не є спільним чинником впливу для доданої вартості за витратами виробництва та валової торгової націнки підприємств роздрібною торгівлі в Україні (коефіцієнти кореляції для товарообороту є статистично незначущими), що ставить під сумнів стереотипні уявлення про визначальну роль цього показника для роздрібною торгівлі та національної економіки загалом. Натомість, показники витрат на виробництво продукції (який для підприємств торгівлі фактично відображає витрати обігу), кількості магазинів роздрібною торгівлі та їхньої площі можуть бути спільними чинниками впливу для доданої вартості за витратами виробництва та валової торгової націнки, що випливає з наведених значень коефіцієнтів кореляції у *табл. 10*. Найтісніший статистичний зв'язок виявлено між валовою торговою націнкою й торговою площею магазинів ПРТ. Але для формулювання остаточних висновків щодо чинників впливу на абсолютний показник доданої вартості за витратами виробництва та відносний показник валової операційної норми необхідно здійснити додаткові поглиблені дослідження.

Щодо динаміки валової операційної норми ПРТ в Україні можливо констатувати відсутність будь-яких візуально помітних закономірностей (див. *рис. 7–9*), у зв'язку з чим є підстави висунути припущення, що цей показник здійснював випадкове блукання впродовж періоду дослідження (на кшталт випадкового блукання ринкового курсу акцій). Аргументом на користь цього припущення є те, що логарифмовані темпи зростання валової операційної норми мають розподіл, який нагадує нормальний. Але формальна перевірка статистичної гіпотези про нормальний розподіл є неможливою з огляду на малу кількість даних.

Кореляційна матриця ключових показників підприємств роздрібною торгівлі в Україні з 2012 по 2023 рр.
(вартісні показники – у порівняльних цінах 2021 р.) *

Пор. №	Показник	Умовне позначення	ДВ	ВТН	В	КМ	ТПМ	КНП	ТО	ІСЦ
1	Додана вартість за витратами виробництва	ДВ	1							
2	Валова торгова націнка	ВТН	0.878 (5.805)	1						
3	Витрати на виробництво продукції**	В	0.736 (3.439)	0.834 (4.789)	1					
4	Кількість магазинів роздрібною торгівлі на початок року	КМ	0.881 (5.881)	0.812 (4.399)	0.740 (3.482)	1				
5	Торгова площа магазинів роздрібною торгівлі на початок року	ТПМ	0.804 (4.280)	0.882 (5.931)	0.725 (3.330)	0.828 (4.665)	1			
6	Середня кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості	КНП	0.317 (1.058)	0.603 (2.389)	0.572 (2.203)	0.307 (1.020)	0.419 (1.460)	1		
7	Товарооборот***	ТО	0.134 (0.426)	0.245 (0.800)	0.360 (1.220)	0.262 (0.860)	0.118 (0.376)	0.783 (3.978)	1	
8	Індекс споживчих цін, середньорічний ланцюговий	ІСЦ	-0.216 (0.701)	-0.439 (1.547)	-0.525 (1.950)	-0.235 (0.765)	-0.309 (1.028)	-0.729 (3.370)	-0.525 (1.952)	1

*У дужках під кожним коефіцієнтом парної кореляції наведено фактичне значення *t*-критерію Стьюдента для перевірки статистичної значущості шляхом порівняння з критичним значенням 2.228 для рівня значущості $\alpha=0,05$. Значущі коефіцієнти кореляції виділено напівжирним шрифтом.

** Держстат не публікує окремо для підприємств торгівлі показник витрат обігу, натомість публікує у розділі "Економічна статистика" підрозділі "Діяльність підприємств" показник витрат на виробництво продукції за видами економічної діяльності підприємств.

*** Використовується показник "Роздрібний товарооборот підприємств роздрібною торгівлі (юридичних осіб)" за даними Держстату про оптовий та роздрібний товарооборот підприємств оптової та роздрібною торгівлі у розділі "Економічна статистика" підрозділі "Внутрішня торгівля".

Джерело: авторська розробка на основі даних (Державна служба статистики України, б. д.).

4. Чинники нестабільності показників доданої вартості в роздрібній торгівлі України та їх розбіжностей з країнами ЄС

Причини нестабільності показників доданої вартості за витратами виробництва та валової операційної норми ПРТ в Україні, а також їхнього завищеного рівня порівняно з країнами ЄС, можна пояснити впливом низки чинників.

Військові дії та пов'язані з ними наслідки. Втрата торговельних об'єктів, пошкодження інфраструктури, перебої в ланцюгах постачання, висока вартість логістики, дефіцит товарів суттєво вплинули на сферу роздрібною торгівлі, де багато суб'єктів господарювання змушені скорочувати персонал або змінювати бізнес-моделі для адаптації. Як наслідок, відбулося помітне підвищення цін на споживчі товари, що створило додатковий тиск на показники ДВ і валової операційної норми.

Макроекономічна нестабільність. Політичні кризи, військові дії та економічні турбулентності суттєво впливають на діяльність ПРТ. Непередбачуваність економічного середовища ускладнює планування, сприяє зростанню витрат і негативно впливає на стабільність показників ДВ і валової операційної норми.

Зростання цін на енергоносії, транспортні перевезення та закупівлю імпоротної продукції в Україні мали суттєвий вплив на кінцеву вартість товарів у 2022–2024 рр. Основними причинами були подорожчання енергоресурсів, продовольчої сировини, порушення логістики через війну та курсові коливання. Вартість енергоресурсів досягла рекордних рівнів у ЄС, що також впливало на загальну інфляцію в Україні. Ціни на імпортні товари зросли через девальвацію гривні, додаткові витрати на транспортування та складнощі із забезпеченням стабільних поставок у воєнний період.

Колівання валютного курсу безпосередньо впливають на ціни імпортних товарів, що зумовлено прив'язкою їх вартості до іноземної валюти. У 2022–2024 рр. в Україні спостерігалася значна залежність від імпоротної продукції, особливо електроніки, медикаментів та продовольства. Прогнози на 2025 р. передбачають, що залежність від імпорту залишатиметься високою, а курсова політика буде значущим чинником ціноутворення, особливо для товарів, що ввозяться з країн ЄС та Азії. Відповідно до оцінок експертів, будь-яке суттєве зниження курсу гривні може призвести до нового стрибка цін.

У 2025 р. інфляція в Україні продовжує бути високою, що погіршує купівельну спроможність населення. Згідно з прогнозами Київської школи економіки (*Interfax*, 2025, 17 січня), середньорічна інфляція у 2025 р. становитиме 12.1%. Основними причинами цього є значне подорожчання електроенергії, збільшення витрат на логістику та низькі врожаї попереднього року через посуху. Національний банк України прогнозує, що інфляційний тиск поступово зменшуватиметься у другій половині 2025 р. завдяки покращенню ситуації в енергетиці та стабілізації цін на продовольство (Національний банк України, 2024, 12 грудня).

Ці фактори свідчать про те, що макроекономічна нестабільність продовжує впливати на кінцеву вартість товарів, що передусім створює додаткові виклики для підприємств роздрібною торгівлі.

Структурні диспропорції споживчого ринку. Домінування на споживчому ринку великих торговельних мереж створює умови для завищення цін через обмежену конкуренцію. Натомість малий та середній бізнес не має таких ресурсів, що змушує його працювати з нижчою маржею або взагалі залишати ринок, зменшуючи його загальну ефективність.

У 2023 р. частка великих торговельних мереж на ринку роздрібної торгівлі України становила близько 50–60% загального товарообороту (Шаріпов, 2024, 12 червня). Ці показники демонструють домінування найбільших ритейлерів у сегменті продовольчої та непродовольчої торгівлі, що забезпечує значну частину загального обороту ринку. Мережі "АТБ", *Fozzy Group*, *METRO* та *Varus* продовжували збільшувати свою присутність, що сприяло концентрації ринку. Наприклад, "АТБ" у 2023 р. зафіксувала рекордний виторг у 181 млрд грн, значно випереджаючи конкурентів.

Недосконала регуляторна база. Правова невизначеність і відсутність адаптації до європейських стандартів призводять до нерівних умов ведення бізнесу. Відсутність дієвих механізмів регулювання сприяє маніпуляціям з витратами та ціноутворенням, спотворюючи реальні показники доданої вартості.

Так, суттєвий вплив на зростання цін у мережевій роздрібній торгівлі має практика нав'язування постачальникам умов договорів витрат, що не пов'язані зі змістом та предметом договорів, зокрема логістичні та складські послуги; маркетингові послуги; повернення нереалізованої продукції; оплата за вхід в торговельні мережі, якщо це відбувається вперше; оплата за кількість одиниць реалізованої продукції; оплата за кількість магазинів, в яких буде реалізовуватися продукція; оплата промоакцій, які проводить мережа; щорічні безумовні бонуси тощо. Зазначені дії торговельних мереж призводять до завищення цін продажу товарів з боку постачальників, що спричиняє зростання роздрібної ціни реалізації товарів для кінцевого споживача, а у випадку реалізації соціально значущих товарів ця ситуація негативно позначається на соціально незахищених верствах населення, які по суті і є головними покупцями соціально значущих товарів. Сприятливі вирішенню цього може бути внесення доповнень в наявне законодавство щодо захисту від недобросовісної конкуренції або ухвалення спеціального нормативного акту, який міг би врегулювати питання захисту від недобросовісних торгових практик.

Поширення тіньового сектору економіки. Значна частка економіки, що працює поза межами офіційного обліку, включає непрозорі схеми уникнення оподаткування. Це спотворює офіційну статистику, створюючи видимість високих показників доданої вартості.

Слід зазначити, що рівень тіньової економіки в Україні за методом "витрати населення – роздрібний товарооборот" у 2021 р. становив 22% (Міністерство економіки України, 2022, жовтень). У 2023 р. роздрібний товарооборот досягнув 1.8 трлн грн, збільшившись з 1.4 трлн грн в 2021 р. на 30.5% у номінальному вираженні та на 15.4% з урахуванням інфляції. При цьому реальне зростання (за мінусом інфляції) доходів населення 2023 р. в офіційному сегменті становило 3.5%. Враховуючи, що динаміка трансфертів з-за кордону за зазначений період не збільшувалася, можна суто теоретично вважати, що легалізація через торгівлю зменшила тіньовий сектор більш як на 10% (Куц, 2024, 26 серпня).

Різний рівень продуктивності праці. У країнах ЄС інтенсивне використання технологій, автоматизація та інноваційні підходи дозволяють досягати вищої продуктивності за нижчих витрат. У 2023 р. валова додана вартість на одного працівника в секторі роздрібною торгівлі в ЄС становила в середньому 45–55 тис. євро (Eurostat, 2024, March 15), тоді як в Україні цей показник залишався суттєво нижчим, частково через меншу капіталомісткість процесів і низький рівень автоматизації.

Особливості споживчого попиту. Ринок роздрібною торгівлі в Україні, порівняно з країнами ЄС, характеризується значною часткою товарів першої потреби, що впливає на обмежену диверсифікацію асортименту. Через нижчий рівень доходів серед населення попит на преміумпродукцію значно менший, ніж у країнах ЄС. У країнах Європейського Союзу, зокрема в Західній Європі, преміумсегмент активно розвивається, що дозволяє підтримувати високий рівень доданої вартості та розширювати асортимент, спрямований на різні категорії споживачів (Wynne-Jones, 2024, February). У країнах ЄС преміумсегменти є важливим драйвером зростання роздрібною торгівлі, забезпечуючи стабільність доходів навіть у складних економічних умовах. Натомість в Україні зростання логістичних витрат і руйнування інфраструктури під час війни посилюють виклики диверсифікації ринку. Така структура ринку є обмеженою, що спричиняє коливання показників доданої вартості та валової операційної норми залежно від змін попиту.

Сукупність зазначених чинників створює складне середовище для стабільного функціонування роздрібною торгівлі в Україні. Для зменшення нестабільності показників доданої вартості та їх гармонізації з європейськими стандартами потрібні структурні реформи, спрямовані на стимулювання конкуренції, боротьбу з тіньовою економікою, покращення регуляторної бази та впровадження сучасних технологій.

Висновки

Підприємства роздрібною торгівлі відіграють одну з визначальних ролей у формуванні ВВП в Україні, проте суттєво поступаються підприємствам оптової торгівлі за часткою у загальному обсязі доданої вартості за витратами виробництва усіх підприємств національної економіки. В Україні після 2017 р. показники доданої вартості за витратами виробництва підприємств торгівлі починають експоненційно зростати, суттєво перевищуючи показники переробної промисловості. Впродовж останніх років під час широкомасштабного воєнного вторгнення саме торгівля почала створювати найбільшу додану вартість серед усіх галузей, що обумовлює необхідність критичного переосмислення статусу України як індустріально розвиненої країни (принаймні у традиційному розумінні цього поняття) та відповідного коригування державної економічної політики. Співвідношення ролі роздрібною торгівлі та торгівлі загалом із роллю промисловості у формуванні ВВП в Україні є гіпертрофованим і може розглядатися свідченням відсутності (або провалу реалізації) державної політики нарощення обороноздатності країни в умовах війни, що

розпочалася у 2014 р. Зазначене спростовує гіпотези 1 та 2, сформульовані у вступній частині цієї статті.

Виявлене суттєве перевищення значень показника валової операційної норми підприємств торгівлі у порівнянні з підприємствами промисловості в Україні є аномальним явищем з огляду на економічну природу доданої вартості. Хоча значення валової операційної норми для підприємств роздрібною та оптовою торгівлі демонструють статистичну неоднорідність (тому формально не повинні розглядатися узагальнено), але вони є завищеними для обох видів торгівлі (особливо для оптової в останні роки). Це спростовує висунуту у вступній частині статті гіпотезу 3.

За результатами проведеного дослідження також виявлено, що товарооборот не є спільним чинником впливу для доданої вартості за витратами виробництва та валової торгової націнки підприємств роздрібною торгівлі в Україні, а це спростовує сформульовану у вступній частині цієї статті гіпотезу 4 про визначальну роль цього показника для роздрібною торгівлі та національної економіки загалом.

Показники доданої вартості (обсяг доданої вартості за витратами виробництва та валова операційна норма) ПРТ у ході дослідження характеризуються не лише завищеними значеннями, але й нестабільністю. Це притаманно як для роздрібною торгівлі загалом, так і для її окремих різновидів (видів економічної діяльності, що належать до роздрібною торгівлі згідно з КВЕД) а також підприємств різного розміру (великих, середніх та малих) у складі роздрібною торгівлі. Найбільшу частку у загальному обсязі доданої вартості за витратами виробництва ПРТ впродовж періоду дослідження створили підприємства роздрібною торгівлі в неспеціалізованих магазинах (код 47.1 за КВЕД), а найбільше середнє значення валової операційної норми продемонстрували підприємства роздрібною торгівлі паливом (код 47.3).

Попри наявність помітних розбіжностей для окремих різновидів ПРТ в Україні значення показників валової операційної норми для цих різновидів виявились статистично однорідними, що уможливило аналіз загальною валовою операційної норми та, відповідно, виявлення у процесі подальших досліджень спільних закономірностей формування доданої вартості за витратами виробництва ПРТ.

Враховуючи отримані результати, можна стверджувати, що показники доданої вартості за витратами виробництва та валовою операційної норми ПРТ в Україні характеризуються нестабільністю та завищеним рівнем через такі причини: військові дії та пов'язані з ними наслідки; макро-економічна нестабільність; структурні диспропорції споживчого ринку; недосконала регуляторна база; поширення тіньового сектору економіки; різний рівень продуктивності праці; особливості споживчого попиту.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні впливу параметрів споживчого попиту, а також в оцінці впливу цифрових технологій, автоматизації та онлайн-торгівлі на показники валовою операційної норми і доданою вартості у роздрібною торгівлі, що дозволить визначити потенційні напрями модернізації галузі. Важливим напрямом подальших досліджень також є коригування економічної політики шляхом

розробки рекомендацій щодо державного регулювання у сфері торгівлі та промисловості для забезпечення збалансованого економічного розвитку та посилення обороноздатності країни.

REFERENCE/СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

CFA Institute. (2024, March 4). <i>What is ESG investing?</i> https://www.cfainstitute.org/insights/articles/what-is-esg-investing	
Dyba, M., & Gernego, I. (2022). ESG project financing: foreign practices and development opportunities in Ukraine. <i>Finance of Ukraine</i> , (2), 45–57. https://doi.org/10.33763/finukr2022.02.045	
Eccles, R. G., & Klimenko, S. (2019, May–June). The Investor Revolution. Shareholders are getting serious about sustainability. <i>Harvard Business Review</i> . https://hbr.org/2019/05/the-investor-revolution	
Harvard Law School Forum on Corporate Governance. (2022, June 17). <i>ESG Global Study 2022</i> . https://corpgov.law.harvard.edu/2022/06/17/esg-global-study-2022	
Harvard Law School Forum on Corporate Governance. (2024, June 25). <i>ESG Engagements in 2024</i> . https://corpgov.law.harvard.edu/2024/06/25/esg-engagements-in-2024/	
Kramer, M., & Pfitzer, M. (2022). The Essential Link Between ESG Targets and Financial Performance. <i>Harvard Business Review</i> . https://hbr.org/2022/09/the-essential-link-between-esg-targets-financial-performance	
Матос, П. (2020). ESG-принципи та відповідальне інституційне інвестування у світі: <i>Критичний огляд досліджень</i> . Видавництво Львівської політехніки, 88. https://ua.cfaukraine.org/wp-content/uploads/2020/12/P.Matos_ESG-PRYNSTYPY_ebook.pdf	Matos, P. (2020). ESG principles and responsible institutional investing in the world: <i>A critical review of research</i> . Lviv Polytechnic Publishing House, 88. https://ua.cfaukraine.org/wp-content/uploads/2020/12/P.Matos_ESG-PRYNSTYPY_ebook.pdf
Metzler, Anja. (2024, June 10). <i>The Future of Project Financing in Real Estate: Embracing Sustainability for Competitive Advantage</i> . <i>Sustainable Capital Group</i> . https://sustainablecapitalgroup.com/blog/the-future-of-project-financing-embracing-sustainability-for-competitive-advantage/	
PWC. (2022, October 10). <i>Press Release</i> . https://www.pwc.com/gx/en/news-room/press-releases/2022/awm-revolution-2022-report.html	
Statista. (2024, July 24). <i>Leading economies for foreign direct investment inflows in 2023, by country</i> . https://www.statista.com/statistics/964016/leading-economies-fdi-inflows-country/	
Statista. (2024, October 15). <i>Leading countries by Environmental, Social, and Governance (ESG) ranking worldwide in 2024, by overall ESG score</i> . https://www.statista.com/statistics/1498397/leading-countries-by-esg-ranking-worldwide	
STATISTICS TIMES. (2024, October). <i>Projected GDP per capita Ranking</i> . https://statisticstimes.com/economy/projected-world-gdp-capita-ranking.php	
World Bank Group. (n. d.). <i>Ukraine – Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3): February 2022 – December 2023</i> . https://surl.li/oxkitl	
Багацька, К. (2024). Фінансове забезпечення інфраструктурних проєктів у територіальних громадах. <i>Scientia fructuosa</i> , 3(2024), 88–104. https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/2088/1896	Bagatska, K. (2024). Financial support for infrastructure projects in territorial communities. <i>Scientia fructuosa</i> , 3(2024), 88–104. https://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/2088/1896
Безверхий, К. (2024). Імплементація європейських стандартів звітності про сталий розвиток. <i>Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право</i> , 2(2024), 134–150. https://doi.org/10.31617/3.2024(133)08	Bezverkhyi, K. (2024). Implementation of European Sustainable Development Reporting Standards. <i>Foreign trade: economics, finance, law</i> , 2(2024), 134–150. https://doi.org/10.31617/3.2024(133)08
Бондар, Р. (2021, 16 грудня). В Україні бізнес удає, що ESG-зміни його не торкнуться. Це ілюзія і готуватись треба вже. Як. <i>Forbes Ukraine</i> . https://forbes.ua/company/v-ukraine-biznes-delaet-vid-cto-esg-izmeneniya-ego-ne-kosnutsya-eto-illyuziya-i-gotovitsya-nuzhno-uzhe-kak-16122021-2951	Bondar, R. (2021, December 16). In Ukraine, business pretends that ESG changes will not affect it. This is an illusion and we need to prepare now. How. <i>Forbes Ukraine</i> . https://forbes.ua/company/v-ukraine-biznes-delaet-vid-cto-esg-izmeneniya-ego-ne-kosnutsya-eto-illyuziya-i-gotovitsya-nuzhno-uzhe-kak-16122021-2951

Ганечко, І. (2023). Девелопмент нерухомості: європейські тренди. <i>Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право</i> , 5(2023), 97–112. https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/1921/1789	Hanechko, I. (2023). Real estate development: European trends. <i>Foreign trade: economics, finance, law</i> , 5(2023), 97–112. https://journals.knute.edu.ua/foreign-trade/article/view/1921/1789
Закон України "Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні" № 1116-IX. (2024, 11 грудня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text/zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text	Law of Ukraine "On state support for investment projects with significant investments in Ukraine" № 1116-IX. (2024, December 11). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text/zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text
Київська Школа Економіки. (2024). <i>Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на початок 2024 року</i> . https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf	Kyiv School of Economics. (2024). <i>Report on direct infrastructure damage from destruction as a result of russia's military aggression against Ukraine as of early 2024</i> . https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf
Лівощко, Т. (2022). Моніторинг за ESG-принципами та його вплив на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання. <i>Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки</i> , 5(1), 158–164. https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-26	Livoshko, T. (2022). Monitoring according to ESG principles and its impact on the competitiveness of business entities. <i>Bulletin of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences</i> , 5(1), 158–164. https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-26
Міністерство економіки України. (2024, 11 липня). <i>Інвестиційна діяльність в Україні за 1 квартал 2024 року</i> . https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9cb46b66-6285-4f7f-a08e-f450f32f0cb2&title=InvestitsiinaDiialnistVUkrainiZa1-Kvartal2024-Roku	Ministry of Economy of Ukraine. (2024, July 11). <i>Investment activity in Ukraine for the 1st quarter of 2024</i> . https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9cb46b66-6285-4f7f-a08e-f450f32f0cb2&title=InvestitsiinaDiialnistVUkrainiZa1-Kvartal2024-Roku
Міністерство фінансів України. (2025, 1 січня). <i>Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) в Україну</i> . https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/	Ministry of Finance of Ukraine. (2025, January 1). <i>Foreign Direct Investment (FDI) in Ukraine</i> . https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/
Науменкова, С., Міщенко, С., & Тищенко, Є. (2024). Проктне фінансування в умовах реалізації "UKRAINE FACILITY PLAN". <i>Економічний простір</i> , (191), 142–153. https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-24	Naumenkova, S., Mishchenko, S., & Tishchenko, Ye. (2024). Project financing in the context of the implementation of the "UKRAINE FACILITY PLAN". <i>Economic Space</i> , (191), 142–153. https://doi.org/10.32782/2224-6282/191-24
Пшенична, М. (2022). Вплив повномасштабної російсько-української війни на практику імплементації ESG-підходів вітчизняними підприємствами. <i>Економіка та суспільство</i> , (46). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-64	Pshenichna, M. (2022). The impact of the full-scale russian-Ukrainian war on the practice of implementing ESG approaches by domestic enterprises. <i>Economy and Society</i> , (46). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-64
Шубалий, О. (2023). Аналіз поведінки європейських інвесторів під час війни в Україні. <i>Економічний форум</i> , 1(4), 50–55. https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-4-6	Shubaly, O. (2023). Analysis of the behavior of European investors during the war in Ukraine. <i>Economic Forum</i> , 1(4), 50–55. https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2023-4-6

Конфлікт інтересів. Автори заявляють, що вони не мають фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не мають відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автори працюють в установі, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Автори не отримували прямого фінансування для цього дослідження.

Височин, І., Адаменко, В. (2025). Компаративний аналіз доданої вартості. *Scientia fructuosa*. 2(2025). С. 137–166. [https://doi.org/10.31617/1.2025\(160\)09](https://doi.org/10.31617/1.2025(160)09)

Надійшла до редакції 20.01.2025.
Прийнято до друку 03.02.2025.
Публікація онлайн 11.04.2025.